

«BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIQQATNI KORREKSIYALASH VA
O'ZLASHTIRMASLIKNING OLDINI OLISH»

Esheva Lobar Toshtemirovna

*Qashqadaryo viloyati Shahrisabz tumani XTB ga qarashli 30-IDUM ning.
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda diqqatni korreksiyalash va o'zlashtirmaslikning oldini olish masalariga bagishlangan ilmiy psixologik-pedagogik mulohazalarga to'xtalib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Boshlang'ich sinf, ta'lim, nutq, tafakkur, qobiliyat, bilish, diqqat, taraqqiyot.*

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning o'zlashtirishiga ta'sir etuvchi omillar naqadar katta ahamiyatga ega hisoblanadi. O'quvchilarni kelajakda komil inson bo'lib yetishishlari uchun ularning talim-tarbiyasi, odob-axloqi bilan shug'ullanish biz pedagoglar uchun juda katta ma'suliyatni talab qiladi. Insonni komil inson bo'lib yetishi borasida ko'plab olimlarimiz o'z fikr mulohazalarini bildirib o'tishgan.

Jumladan Sharq mutaffarirlaridan Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Yusuf Hos Xojib kabi bir qator olimlarimizning ishlarini misol qilib keltirishimiz mumkin. Masalan Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'-u bilig» asaridagi bosh masalalardan biri komil insonni tarbiyalashdir. Adib o'z asarida eng komil, jamiyatning o'sha davrdagi talablariga javob bera oladigan insonni qanday tasavvur qilgan bo'lsa, shu asosda o'z prinsiplarini bayon etadi: A. Jomiyning «Bahoriston», «Tuhfatul ahror», «Silsilatuz zahob» va boshqa asarlarida ilm-mahrifat, ta'lim-tarbiya, kasb-hunar o'rganish, yaxshi xislatlar va odoblilik haqidagi fikrlar ifodalangan.

Bugunga kunda mamlakatimizning rivojlanishi va ravnaqi uchun xizmat qiladigan, aqliy rivojlangan, iste'dodli yoshlarni tarbiyalash talab etilmoqda. Shunday ekan ta'lim jarayonini mukammallashtirmay jamiyat talab etayotgan yoshlarni shakllantirib bo'lmaydi.

Ma'lumki, har qanday insonning o'sish, rivojlanish va shakllanish davrlari ta'lim-tarbiya faoliyatisiz amalga oshmaydi. Aqliy taraqqiyot va ta'lim-tarbiya, birbiriga chambarchas bog'liq faoliyatdir. Ta'lim tizimini tubdan isloh qilish hozirgi davr talabi bo'lib, ta'lim tizimidagi o'zgarishlar, o'quv dasturini mukammallashtirish, muammoli darslarni tashkil qilish ta'limni mukammallashtirishga qaratilgandir [3.b.77]. Ta'lim jarayonida o'quvchi faollik ko'rsatmasa amalga oshirilayotgan tadbirlar ko'zlangan natijani bermaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish ham muhimdir. Ta'lim jarayonida ular, maktab o'quvchilariga qo'yiladigan har – xil talablar bilan tanishadi. Fanlarni o'zlashtirish uchun psixologik jihatdan tayyorlanadi. Ular psixikasida bilim olish uchun ko'nikma, malakalar yetarli darajada rivojlanib boradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi. O'quv faoliyati boladan nutq, tafakkur, qobiliyat rivojlanishi uchun yangi sharoit yaratadi. Maktabga kelgach bola o'z atrofida bilan psixologik jihatdan yangi munosabat tizimiga o'tadi. U o'zining hayotini tubdan o'zgartirishni, unga yangi majburiyatlar, o'quv faoliyati talablariga bo'y so'nish, har kun maktabga borishni his eta boshlaydi. Oila a'zolarining bolaning o'quv faoliyatidagi yutuqlari bilan qiziqayotganligi, shuningdek uni nazorat qilayotganligi, unga qilinayotgan yangicha shakldagi munosabat uning ijtimoiy mavqei o'zgarishini to'la his etishga o'ziga nisbatan munosabatning o'zgarishiga asos bo'ladi [5.b.197].

Maktab ta'limiga tayyorlanayotgan bolaga diqqat nisbatan uzoq muddati va shartli barqaror bo'ladi. Bola diqqatining xususiyatlari roli va syujetli o'yinlarda, rasm chizish va qurish- yashash mashg'ulotlarida, loy hamda plastilindan o'yinchoqlar tayyorlashda, matematik amallarni yeshichda, hikoya tinglash va tuzishda ko'rinadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchining mas'uliyatli, ko'p qirrali va murakkab faoliyati zaminida yosh avlodni vatanparvar, odobli, iymon-e'tiqodli qilib tarbiyalash, shuningdek, ularni ilmiy bilimlar bilan qurollantirish kabi muhim vazifalar yotadi. Bularni amalga oshirish esa o'qituvchining xilma-xil faoliyatiga bog'liq: bolalarni o'qitish, maktabdan va sinfdan tashqari ishlarni tashkil eta bilish, o'tkazish, ota-onalar o'rtasida pedagogik targ'ibot ishlarni olib borish va sinf jamoasini shakllantirish kabilar. Bularni hammasi o'qituvchidan chuqur bilimlarga ega bo'lishni, o'z sohasini, bolalarni sevishni talab etadi.

Bugungi kunda taraqqiyot sari odimlab borayotgan Respublikamiz yuksalishi yo'lida xalqimizning boy tarixi, madaniyati, urf-odatlar bilan faxrlana oladigan va uni o'quvchi yoshlar o'rtasida targ'ib qila oladigan fidoiy o'qituvchilar zarur bo'ladi. Shubhasiz bunday o'qituvchilar boshlang'ich sinf o'qituvchilaridir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri bizning kelajagimiz bo'lmish yosh avlodni to'g'ri, insonparvarlik ruhida tarbiyalashdan iboratdir. Boshlang'ich sinflar maktab ta'limining dastlabki bosqichi bo'lib, bolalar o'qituvchi rahbarligida ta'limga 1-qadamni qo'yadilar.

O'quvchilar ilk bor o'quv faoliyatida bilim, ko'nikma va malakani egallaydilar. O'qituvchi sinf bilan yolg'iz ishlaydi va ko'pincha tarbiyachi sifatida ish yuritadi. O'qituvchilarning bolalarga bo'lgan munosabati katta mehribonlik va g'amxo'rlik bilan harakterlanadi. O'quvchilarning o'qituvchilar bilan bo'ladigan o'zaro munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda o'quvchilarning o'sishi va rivojlanishiga qarab ularni qayta tarbiyalash xususiyati ham sinf rahbari uchun muhim ahamiyatga ega. Maktab Nizomida sinf rahbarining asosiy vazifalari belgilab berilgan. Sinf rahbari barcha o'qituvchilar bilan birgalikda aloqada bo'lib, o'zining sinfi bilan tarbiyaviy ishlarni olib boradi. O'qituvchilar tomonidan o'quvchilarga qo'yiladigan pedagogik talablar birligiga erishadi. Ota-onalar, kun uzaytirilgan guruh tarbiyachilari, jamoatchilik bilan doimo aloqada bo'lib turadi. Zarur bo'lgan vaqitda o'quvchiga

yordam ko'rsatishni tashkil qiladi. Sinfda belgilangan hujjatlarni olib boradi va uni maktab ma'muriyatiga taqdim etadi. O'qituvchilar sog'ligini mustahkamlashga doir ishlarni o'tkazadi va mehnat qilishga o'rgatadi. Sinf rahbari ishining o'ziga xos xususiyatini shundan iboratki, u oddiy bolalar jamoasini emas, balki o'quvchilar jamoasini shakllantiradi. O'quvchilarning asosiy vazifasi o'qishidan iborat.

Shuning uchun sinf rahbari dastlab bolalarning o'qishiga qanday munosabatda ekanliklarini, o'zlarini qanday tutishlarini uy vazifalarini sidqidildan bajarishlarini yoki bajarmasliklarini aniqlaydi. Va nihoyat eng muhimi ularning o'qishidagi mo'ljallari nimalardan iborat ekanligini bilib oladi. Bu mo'ljallar ijtimoiy ahamiyatga mohiyatga ega yoki ega emasligini emasligi hisobga oladi. Bu borada o'qituvchi sinf bilan ishlashning dastlabki bosqichida turli vaziyatlarga duch kelishi mumkin. Boshlang'ich sinf o'qituvchisining asosiy maqsadi, o'quvchida savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirish, ularning dunyoqarashi, axloqi, estetik didi, qobiliyati va e'tiqodini rivojlantirib, ma'lum kasb egasi bo'lishga tayyorlab borishdan iboratdir. Boshlang'ich ta'lim jarayoni o'ta mas'uliyatli, murakkab jarayon hisoblanadi. Shu bois bu jarayonda faoliyat yuritish o'qituvchidan juda katta kuch, matonat, sabr-bardosh, ijodkorlikni talab etadi. Negaki, o'qituvchi ilk bor o'quvchi qo'lga qalam ushlatib, unga harfni, o'qishni o'rgatadi, tevarak-atrof haqidagi tasavvurlarini boyitadi hamda ahil sinf jamoasini shakllantirib boradi. Shuningdek, bu vaqtda o'qituvchidan har bir o'quvchiga e'tiborli bo'lish, ularning qiziqish va xarakter xususiyatlarini hisobga olish talab etiladi.

Bola o'z diqqatini muayyan obektga yo'naltirish, to'plash taqsimlash bo'yicha ma'lum darajada ko'nikmaga ega bo'lib o'z diqqatini boshqarish va kerakli paytda to'plashga intiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ishonuvchan tashqi taasurotlarga beriluvchan bo'ladilar. Buyuk alomallarimiz ta'kidlaganidek, kishining fe'l atvori hammadan ko'ra ko'proq hayotining dastlabki yillarida tarkib topadi va unda shu davrda paydo bo'lgan sifatlar mustahkam o'rnashib kishining ikkinchi tabiatiga aylanadi. Insonning ikkinchi tabiatida tabiiy hissiyotlarni, fazilatlarini tarkib toptirish yuksak axloq normalarini shakllantirish uchun butun ma'suliyat boshlang'ich sinf o'qituvchisining zimmasiga tushadi. Bolaning mazkur davrida o'qituvchining har bir gapi, har bir hatti harakatita'sir ko'rsatish uning uchun haqiqat me'zoni vazifasini bajaradi. Chunki o'quvchilar o'qituvchilarga qattiq ishonadilar. Uning fikr mulohazalariga quloq soladilar. Pedagogik nazokatidan jiddiy tasirlanadilar.

O'rganilayotgan materiallarni mantiqiy tahlil qilmay yoddan o'zlashtiradilar buning sabablari ularning mexanik xotirasi boshqa xotira turlariga qaraganda durustroq rivojlangani, ma'lumotlarni aynan o'zgarishsiz eslab qolish imkoniyatini yaratadi.

1) O'quvchilar o'qituvchi qo'ygan vazifani anglab yetmaydilar, natijada uning "to'g'ri tushuntirib ber" degan talabini so'zma-so'z takrorlash deb biladilar.

2) Ularning nutq boyligi yetishmasligi (ilmiy atamalar va til qonuniyatlarini bilmasligi), materialni ijodiy to'ldirish, unga qo'shimcha qilish imkoniyati yo'qligi uni soz'ma-soz qaytarishni osonlashtiradi.

O'quvchilar matnni to'g'ri usullar yordamida eslab qolishni bilmaydilar. A.A Smirnov eslab qolishning tog'ri usuli sifatida matndagi ma'nodosh soz'lardan guruhlariga ajratish, tayanch nuqtani topish, soz'lab berish uchun reja tuzish va o'tilgan mavzularni idrok etgan holda yangi mavzuni takrorlashni tavsiya qilish mumkin – deb ta'kidlaydi. Matn mohiyatini turli mulohazalarni, dalillarni, ilmiy asoslarini eslab qolish va esga tushirish orqali o'quvchilarda mantiqiy xotira takomillashadi. Aqliy mehnatda mustaqillikni vujudga keltirmay, bilishga intilish qobiliyatini o'stirish mumkin emas. Shuning uchun boalarga izohli o'qish, masalaning shartini sharxlash, muammoli vaziyatlarni yaratish va hal qilishni o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Ixtiyoriy eslab qolish va ixtiyoriy esga tushirishning mahsuldorligi ko'p jihatdan o'quvchilar aqliy faolligining darajasiga bog'liq. Psixologik diagnostika tadqiqotlarida birinchi va ikkinchi sinf o'quvchilari darsda faqat 30-35 daqiqa diqqat bilan o'tirishi, o'z diqqatini muayyan ob'ektga to'plashi va unda ushlab turishi mumkinligini ko'rsatgani isbotlangan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyov SH.M. “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob halqimiz bilan birga quramiz”. “O'zbekiston” 2017
2. O'zbekiston Prezidenti SHavkat Mirziyoev “2017—2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakat strategiyasi”. 7 yanvar 2017 yil.
3. “Psixologik xizmat.Psixokorreksiya”, Z.T.Nishonova, G.K.Alimova. Toshkent-2019. OOO “AKTIV PRINT” bosmaxonasi.
4. Maxmudova D.A “Psixokorreksiya asoslari”. Toshkent Fan va texnologiya nashriyoti. 2011
5. Z.T.Nishonova, Sh.T.Alimbayeva, M.V. Sulaymanov “Psixologik xizmat” darslik Toshkent-2014.